

Examen HAVO

2015

tijdvak 1
maandag 18 mei
9.00 - 12.00 uur

geschiedenis

Dit examen bestaat uit 30 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 75 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.
Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

De volgende historische beschrijvingen hebben te maken met de medische wetenschap en staan in willekeurige volgorde:

- 1 Christiaan Barnard voerde in Kaapstad de eerste geslaagde harttransplantatie uit die door de televisie over de hele wereld bekend werd.
- 2 De Griekse arts Hippocrates legde na onderzoek het verband tussen trommelstokvingers en longaandoeningen en toonde aan dat dit geen straf van de goden was.
- 3 Edward Jenner infecteerde de zoon van zijn tuinman met koepokken om hem immuun te maken voor pokken. Daarmee ontdekte hij het pokkenvaccin, dat in de Britse industriesteden veel arbeiders het leven zou redden.
- 4 Egyptische artsen begonnen na de uitvinding van het schrift hun recepten op te schrijven voor volgende generaties.
- 5 Nicolas Rolin, een rijk lid van de opkomende stedelijke burgerij, stichtte in Beaune (Frankrijk) een hospitaal voor de armen: het *Hôtel-Dieu*.
- 6 William Harvey deed onderzoek naar de bloedsomloop door bij vrijwilligers een ader te openen en leverde daarmee een bijdrage aan de wetenschappelijke revolutie.

- 2p 1 Zet deze beschrijvingen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Prehistorie en oudheid

Gebruik bron 1.

Deze bron past bij verschillende kenmerkende aspecten van de oudheid.

- 4p 2 Noem twee kenmerkende aspecten van de oudheid die bij deze bron passen en geef bij elk kenmerkend aspect een passend voorbeeld uit de bron.

Gebruik bron 1.

Stel: je doet onderzoek naar de militaire krachtsverhouding tussen de Romeinen en de Germanen in het begin van onze jaartelling.

- 2p 3 Leg uit dat je door de achtergrond van de schrijver kunt twijfelen aan de betrouwbaarheid van de informatie uit deze bron voor je onderzoek.

Prehistorie en oudheid

---

bron 1

Velleius Paterculus (20 voor Chr. - 30) is lid van de militaire staf van de latere Romeinse keizer Tiberius. In de jaren 4 en 5 neemt hij deel aan een grote militaire campagne onder leiding van Tiberius naar de Elbe in Noord-Duitsland. Velleius schrijft hierover:

We hadden ons kamp opgeslagen aan deze zijde van de genoemde rivier (de Elbe), terwijl de andere zijde blank van de wapens van de vijandelijke krijgers, die bij elke beweging en iedere manoeuvre van onze schepen meteen terugweken. Een van de barbaren, een man op leeftijd, met een opvallende lichaamsbouw en naar zijn kleding te oordelen grote waardigheid, stapte in een bootje (een uitgeholde boomstam, zoals daar gebruikelijk is) en stuurde dit vaartuig alleen naar het midden van de stroom. Daar vroeg hij toestemming om zonder gevaar op de oever te komen die wij bezet hielden, en Tiberius te zien. Dat verzoek werd ingewilligd. Nadat hij zijn schuitje had aangemeerd, keek hij lange tijd zwijgend naar Tiberius, en zei toen: "Onze krijgers zijn gek, want ze vereren jullie als goden wanneer jullie er niet zijn, en wanneer jullie er wel zijn, vrezen ze liever jullie wapens dan zich onder jullie hoede te stellen. Maar ik heb met uw welwillende toestemming, Tiberius, vandaag de goden gezien over wie ik tot nu toe alleen maar had gehoord. Mijn hele leven lang heb ik geen gelukkiger dag gewenst of beleefd." En nadat hem was toegestaan de hand van Tiberius aan te raken, keerde hij terug naar zijn bootje en bleef onafgebroken naar hem omkijken toen hij naar de oever van zijn stamgenoten terugvoer.

De middeleeuwen

Gebruik bron 2.

Uit deze bron blijkt dat in de late middeleeuwen:

- 1 het feodalisme blijft bestaan en
- 2 de militaire organisatie zich heeft aangepast aan de nieuwe economische omstandigheden van die tijd.

2p 4 Toon de juistheid van beide conclusies aan.

Gebruik bron 3.

Deze oorkonde wordt gebruikt in een politiek conflict in de elfde eeuw.

2p 5 Noem:

- dit politieke conflict en
- het argument dat de paus voor zijn standpunt aan deze oorkonde kan ontlelen.

De middeleeuwen

---

bron 2

In 1348 sluiten de Prince of Wales (de Engelse troonopvolger) en Sir Henry Eam een overeenkomst:

Toekenning voor de duur van het leven aan Sir Henry Eam van een jaarlijkse rente ter waarde van 100 mark. De rente wordt in gelijke delen met Pasen en het St.-Michielsfeest (29 september) uitbetaald. (...) De genoemde Sir Henry (...) bood zich vrijwillig aan en beloofde zich zijn leven lang in dienst te stellen van de prins, en hem te vergezellen waarheen de prins maar wil (...), zowel in tijden van vrede als in tijden van oorlog. Hij zal voor hem tegen iedereen vechten (...), wanneer de prins strijdt voor de verdediging van zijn eigen gebieden. De prins van zijn kant wil Sir Henry graag een dusdanige beloning geven dat hij vast aan zijn hof wordt verbonden.

bron 3

In de elfde eeuw circuleert in West-Europa een Latijnse oorkonde waarin de Romeinse keizer Constantijn de Grote (306-337) bekend maakt:

Wij geven ons paleis en de provincies, plaatsen en steden van de stad Rome, heel Italië en de westelijke gebieden, aan onze zalige vader Silvester, bisschop van Rome en gemeenschappelijke paus. En door ons betrouwbaar, keizerlijk oordeel dragen we dit over in de macht en zeggenschap van hem en de pausen die hem opvolgen. Wij besluiten door deze keizerlijke verordening dat dit alles zo ingericht wordt en wij staan toe, dat al dit gebied afhankelijk blijft van de heilige, Romeinse kerk.

Vroegmoderne tijd

Omstreeks 1500 werd door geleerden openlijk getwijfeld aan de echtheid van de oorkonde in bron 3. Deze twijfel past bij twee kenmerkende aspecten van de zestiende eeuw.

2p **6** Noem deze twee kenmerkende aspecten.

Amerigo Vespucci (1454-1512) maakte in het begin van de zestiende eeuw in opdracht van de koning van Portugal reizen naar Amerika. Vespucci schreef in zijn brieven aan de koning bewust weinig informatie op over de gevolgde routes.

1p **7** Geef hiervoor een handelspolitieke reden.

Tussen de nieuwe wetenschappelijke belangstelling en de Europese expansie in de zestiende eeuw bestond een verband.

4p **8** Licht dit verband toe, door uit te leggen:

- waardoor de nieuwe wetenschappelijke belangstelling de Europese expansie bevorderde en
- waardoor de Europese expansie de wetenschappelijke belangstelling bevorderde.

In 1531 besluit Karel V drie Collaterale Raden in de Nederlanden in te stellen. Dit besluit past bij een kenmerkend aspect van die tijd.

3p **9** Noem dit kenmerkend aspect en geef met het voorbeeld van één Collaterale Raad aan, waardoor dit besluit van Karel V hierbij past.

In de zestiende eeuw kregen de ideeën van Calvijn in de Nederlandse gewesten meer aanhang dan de ideeën van Luther.

3p 10 Geef aan:

- welke opvatting Luther had over gehoorzaamheid aan de overheid en
- welke opvatting Calvijn hierover had en
- wat dit betekende voor de Opstand.

Willem van Oranje pleitte in het begin van de Opstand voor een andere aanpak van de godsdienstige tegenstellingen in de Nederlanden dan Filips II.

1p 11 Geef aan wat de aanpak van Willem van Oranje inhield.

Gebruik bron 4.

Bij deze bron passen twee historische begrippen:

- 1 de Alteratie van Amsterdam en
- 2 de Opstand als burgeroorlog.

2p 12 Toon dit voor elk van deze begrippen aan, telkens met een verwijzing naar de bron.

Gebruik bron 4.

Stel: je weet niets over de achtergrond van Wouter Jacobsz.

1p 13 Geef aan waardoor je uit zijn beschrijving toch kunt opmaken dat hij een rooms-katholieke achtergrond heeft.

Gebruik bron 5.

Bij deze foto van een kerkgebouw in Amsterdam merkt een historicus op, dat 'Ons' Lieve Heer op Solder' de godsdienstpolitiek in de Republiek goed illustreert: er is wel sprake van tolerantie, maar er is geen godsdienstvrijheid.

3p 14 Leg dit uit, door aan te geven:

- wat de foto laat zien over de kerkgebouwen van de rooms-katholieken in de Republiek en
- waardoor hieruit blijkt dat er wel tolerantie is en
- waardoor hieruit blijkt dat er geen godsdienstvrijheid in de Republiek is.

Tijdens de Franse democratische revolutie worden de voorrechten van de rooms-katholieke kerk in Frankrijk afgeschaft.

2p 15 Leg uit dat deze maatregel past bij de idealen van de Verlichting.

Vroegmoderne tijd

---

bron 4

Wouter Jacobsz. beschrijft wat er in 1578 in Amsterdam gebeurt:

Op 26 mei werd er in Amsterdam zwaar geleden door toedoen van de geuzen, die zich in die dagen zeer opdrongen. (...) Ze vaardigden enkele mensen af naar de magistraat (=het stadsbestuur) in het stadhuis (...). Daar vroegen zij aan de burgemeesters of zij hun een kerk in gebruik wilden geven (...). Nadat de burgemeesters geantwoord hadden dat ze daarmee niet konden instemmen, werden zij door de geuzen overvallen. (...)

Toen de geuzen de Dam en het stadhuis hadden ingenomen, verspreidden ze zich (...). Ze liepen door heel de stad met ontblote zwaarden in hun handen. Nadat ze de Dam, de poorten, de wallen en de kloosters goed in handen hadden gekregen, trok de resterende meute naar de minderbroeders (=kloosterorde), waar ze erg boosaardig tekeer gingen. Het altaar van de kerk en de beelden en andere versieringen gooiden ze kapot. De goederen van het klooster, huisraad, boeken, ornamenten, levensmiddelen en dergelijke, werden als buit meegenomen. De kloosterbroeders werden allemaal zwaar mishandeld, gevangengenomen, en gezamenlijk, onder lasterlijk roepen, over straat gedreven. Ze werden in een schip ruw op elkaar gegooid. (...) Ze werden allemaal samen de stad uitgevoerd en op de dijk gezet, vanwaar ieder zijns weegs mocht gaan.

bron 5

Een foto van de Oudezijds Voorburgwal in Amsterdam:

Toelichting

In 1661 koopt Jan Hartman het grachtenpand dat op de foto tweede van links staat. Hartman laat de zolder ombouwen tot een schuilkerk, waarin de rooms-katholieke eredienst wordt gehouden. Het pand wordt 'Ons' Lieve Heer op Solder' genoemd en is tot 1887 een belangrijke rooms-katholieke kerk in het centrum van Amsterdam.

Door de tijd heen

Landen voeren regelmatig overleg om samen afspraken te maken. De volgende voorbeelden van overleg staan in willekeurige volgorde:

- 1 In Münster maakten de Spanjaarden afspraken met de Republiek over vrede.
- 2 In Jalta maakten de Geallieerden afspraken over de verdeling van Duitsland na de overwinning.
- 3 In Moskou ondertekenden de Amerikaanse president Nixon en Sovjetpresident Brezjnev SALT I, een verdrag ter vermindering van de kernwapenwedloop.
- 4 In de Spaanse plaats Tordesillas werden na de eerste ontdekkingsreizen afspraken gemaakt over de verdeling van de wereld tussen Spanje en Portugal.
- 5 In Augsburg werd afgesproken dat in het Duitse Rijk de vorst het geloof van zijn onderdanen voortaan bepaalde (*cuius regio eius religio*).
- 6 In Versailles overlegden de Geallieerden over de bepalingen die ze Duitsland wilden opleggen in het Vredesverdrag van Versailles.

2p 16 Zet deze zes gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Moderne tijd

In 1874 publiceerde de Maastrichtse priester J.H. Wijnen een brochure waarin hij de sterk toegenomen kinderarbeid in zijn stad veroordeelde.

3p 17 Toon aan:

- dat de kritiek op kinderarbeid past bij twee kenmerkende aspecten van de moderne tijd en
- welk verband er bestaat tussen de groeiende aandacht van de rooms-katholiek kerk voor de leef- en werkomstandigheden van de arbeiders en de opkomst van het socialisme.

Gebruik bron 6.

In deze toespraak komen twee motieven voor de Europese bemoeienis met Afrika omstreeks 1880 naar voren.

4p 18 Noem die twee motieven en geef per motief aan hoe dit uit de toespraak blijkt.

Bismarck verzette zich omstreeks 1880 tegen overzees imperialisme van Duitsland.

2p 19 Leg uit dat dit verzet paste bij het buitenlands beleid dat hij voerde.

Gebruik bron 7.

Uit deze bron worden twee conclusies getrokken:

- 1 Deze weergave van de oorzaken van de revolutie in november 1918 is eenzijdig.
- 2 Met zijn memoires heeft Wilhelm II bijgedragen aan het verzwakken van de Republiek van Weimar.

4p 20 Ondersteun elk van beide conclusies door:

- twee voorbeelden van de eenzijdigheid van zijn beschrijving uit dit fragment te noemen en
- met dit fragment uit te leggen waardoor de memoires van de keizer hebben bijgedragen aan het verzwakken van de Republiek van Weimar.

Gebruik bron 8.

Deze poster wordt door de NSDAP gebruikt in een campagne voor de Rijksdagverkiezingen van 20 mei 1928.

- 3p **21** Geef aan:
- met een verwijzing naar de poster, welke boodschap de NSDAP met deze poster over wil brengen en
  - waardoor deze boodschap op dat moment niet aansloeg bij de Duitse bevolking.

Gebruik bron 9.

Deze redevoering past bij:

- 1 het in praktijk brengen van een totalitaire ideologie en
- 2 de opvatting van Hitler over een Duitse *Volksgemeinschaft*.

- 2p **22** Toon dit voor beide aan.

De Britse minister-president Neville Chamberlain, die namens Groot-Brittannië had deelgenomen aan de Conferentie van München, vond deze redevoering van Hitler (*zie bron 9*) verontrustend.

- 2p **23** Leg aan de hand van de opstelling van Chamberlain bij de Conferentie van München uit, waarom hij deze redevoering verontrustend vond.

Gebruik bron 10.

Veel foto's van deze fotograaf zijn gebruikt door de nazipropaganda maar deze foto wordt daarvoor niet geschikt gevonden. Ook de geallieerde propaganda zal deze foto niet willen gebruiken.

- 2p **24** Geef voor beide partijen aan, waarom zij deze foto niet willen gebruiken.

Historici zijn het niet eens over het beginpunt van de Koude Oorlog.

Drie mogelijke beginpunten zijn:

- 1 de Russische Revolutie
- 2 de atoombommen op Hiroshima en Nagasaki
- 3 de afkondiging van de Trumandoctrine.

- 3p **25** Geef voor de keuze van ieder mogelijk beginpunt een argument.

Gebruik bron 11.

In deze prent geeft tekenaar David Low een mening weer over de verhouding op dat moment tussen de Sovjet-Unie en Oost-Europa.

- 4p **26** Licht dit toe door aan te geven:
- met twee verwijzingen naar de prent, welke mening de tekenaar hier weergeeft over de verhouding op dat moment tussen de Sovjet-Unie en Oost-Europa en
  - zonder bron, welke reden de Sovjet-Unie had om niet deel te nemen aan het Marshallplan.

Gebruik bron 12.

Deze bron kan gezien worden als een voorbeeld van 'McCarthyisme'.

- 4p **27** Licht dit toe door uit te leggen:
- met een verwijzing naar de bron, waardoor dit interview gezien kan worden als een voorbeeld van McCarthyisme en
  - zonder bron, welk verband er bestond tussen het McCarthyisme en de internationale verhoudingen in de periode 1945-1950.

De commissie van anti-Amerikaanse activiteiten van het Huis van Afgevaardigden (*zie bron 12*) heeft veel belangstelling voor filmmakers als Walt Disney.

- 2p **28** Leg uit waarom de commissie een bijzondere belangstelling heeft voor filmmakers.

In een toespraak tot het Europese parlement, waarin hij pleitte voor verdere Europese eenwording, vertelde de Franse president François Mitterand over zijn ervaringen als krijgsgevangene van de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog.

- 2p **29** Leg uit welk verband er gezien kan worden tussen de oorlogservaring van Mitterand en de Europese eenwording.

Een gegeven:

Vanaf 30 november 1963 zond het VARA-radioprogramma 'Tijd Voor Teenagers' voor het eerst een top-10 van populaire liedjes uit op basis van een telefonisch onderzoek onder platenwinkels (waar muziek werd verkocht) in heel Nederland.

- 2p **30** Leg uit bij welk kenmerkend aspect van die tijd dit gegeven past.

Moderne tijd

---

bron 6

Op 15 november 1884 begint in Berlijn een conferentie van Europese regeringsvertegenwoordigers over Afrika. In zijn openingstoespraak zegt de Duitse rijkskanselier Von Bismarck:

Bij de uitnodiging voor deze conferentie heeft de keizerlijke regering zich laten leiden door de overtuiging dat alle uitgenodigde regeringen dezelfde wens hebben, namelijk dat de inheemse bevolking van Afrika zich kan aansluiten bij de beschaving. Dat kan door de binnenlanden van dit continent te openen voor de handel, door de bevolking opleidingsmogelijkheden te bieden, door missies en ondernemingen aan te moedigen de noodzakelijke kennis te verspreiden. En door aan te dringen op het uitbannen van de slavernij, vooral van de slavenhandel. (...) Het feit dat alle beschaafde naties veel belangstelling tonen voor de materiële ontwikkeling van Afrika, garandeert dat zij zullen samenwerken bij de opgave de handelsbetrekkingen met dit deel van de wereld te regelen.

bron 7

In 1922 publiceert de voormalige Duitse keizer Wilhelm II zijn memoires. Hierin schrijft hij over de revolutie van november 1918 in Duitsland:

De revolutie heeft onvoorstelbaar veel waardevoels vernietigd en is doorgedrukt, uitgerekend op het moment dat de strijd van het Duitse volk voor het herstel in de slotfase verkeerde en de krachten gebundeld hadden moeten worden voor de wederopbouw. Het was een misdaad tegen het Duitse volk. Ik weet dat velen die achter de sociaaldemocratische vlag stonden de revolutie niet hebben gewild. Ook diverse sociaaldemocratische leiders wilden de revolutie niet op dat moment. Velen van hen waren bereid om met mij samen te werken. De sociaaldemocraten waren echter niet in staat de revolutie tegen te houden en dat maakt ze medeverantwoordelijk voor de huidige politieke situatie in Duitsland. Dit valt hen des te zwaarder aan te rekenen, omdat de socialistische leiders dichter bij de revolutionaire massa stonden dan de vertegenwoordigers van de monarchie en dus veel meer invloed hadden kunnen uitoefenen. (...) De Duitse arbeidersklasse heeft schitterend onder mij gestreden op het slagveld en thuis jarenlang gezorgd voor voldoende munitie en wapens. Dat mag niet worden vergeten. Pas later raakte zij verdeeld. Dat was echter de schuld van agitatoren en revolutionairen, niet van het fatsoenlijke en vaderlandslievende deel van de arbeiders.

bron 8

Een verkiezingsposter van de NSDAP uit 1928:

Vertaling van de tekst:

Verbreek de Dawes-kettingen.

Nationaalsocialistische Duitse Arbeiderspartij, Hitlerbeweging, Lijst 10.

bron 9

In 1938 verklaart Adolf Hitler tijdens een toespraak over de Duitse jeugd:

Deze jongens komen op tienjarige leeftijd bij onze organisatie en krijgen dan voor het eerst frisse lucht, en dan, vier jaar later, gaan ze van het *Jungvolk* naar de *Hitlerjugend* en daar houden we ze voor nog eens vier jaar. En dan zijn we nog minder bereid hen terug te geven aan diegenen die klassen- en statusbarrières opwerpen en nemen hen liever op in de SA of de SS, in NSKK,¹⁾ enzovoort. En als ze daar achttien maanden of twee jaar zijn en nog altijd geen echte nationaalsocialisten zijn geworden, dan gaan ze naar de *Arbeitsdienst* en worden ze daar zes of zeven maanden bijgewerkt, en dat alles onder één enkel symbool, de Duitse spade. En als er na zes of zeven maanden nog altijd restanten van klassenbewustzijn of trots op status overgebleven zijn, dan zal de *Wehrmacht* de verdere behandeling voor twee jaar overnemen. En als ze dan na twee of vier jaar terugkeren, dan nemen we hen, om te voorkomen dat ze in oude gewoonten terugvallen, onmiddellijk op in de SA, SS, enzovoort en zullen ze de rest van hun leven niet meer vrij zijn.

noot 1 De SA, de SS en de NSKK zijn paramilitaire organisaties van de NSDAP

bron 10

Walter Frenz is in 1943 verslaggever voor het Duitse bioscoopjournaal. Hij maakt deze foto van zijn moeder in haar huis in de Duitse stad Stuttgart. De foto is genomen na een geallieerd bombardement op de stad in de herfst van 1943:

bron 11

In juli 1947 overlegt Molotov, de Russische minister van Buitenlandse Zaken, met Groot-Brittannië en Frankrijk over de invoering van het Marshallplan. Kort daarna verschijnt deze politieke prent in de Britse krant *Evening Standard* van tekenaar David Low, met als titel "Neuzen naar links!":

Onderschrift:
Mevrouw Molotovs School voor Satellieten.

Toelichting
Op het raam staat: Amerikaanse hotdog kraam.

bron 12

Op 24 oktober 1947 wordt de Amerikaanse striptekenaar Walt Disney ondervraagd door Robert E. Stripling, hoofd onderzoek van de commissie van 'anti-Amerikaanse activiteiten' van het Amerikaanse Huis van Afgevaardigden:

- Stripling: Wat is uw beroep?
- Disney: Nou, ik ben producer van tekenfilms.
- Stripling: Heeft u ooit last gehad van communisten die bij uw studio in dienst waren?
- Disney: Jazeker, in het verleden had ik wel mensen in dienst van wie ik het sterke gevoel heb dat ze communist waren.
- Stripling: Het is toch zo, meneer Disney, dat er in uw bedrijf is gestaakt?
- Disney: Ja.
- Stripling: Was naar uw mening deze staking georganiseerd door leden van de communistische partij?
- Disney: Jazeker, dat bleek wel na verloop van tijd. Ik heb het sterke gevoel dat een communistische cel probeerde mijn tekenaars te ronselen en dat ze dat ook nog lukte. (...)
- Stripling: Kunt u individuen noemen die tijdens de staking actief waren en van wie u denkt dat het communisten zijn?
- Disney: Nou, ik heb wel het gevoel dat er een kunstenaar in mijn bedrijf is die in aanmerking komt. (...) Hij was niet echt een activist. Maar hij was wel het brein achter de acties, en ik denk dat hij een communist is. Hij heet David Hilberman.
- Stripling: Hoe spel je dat?
- Disney: H-i-l-b-e-r-m-a-n, geloof ik. Ik heb zijn dossier nog eens bekeken en ik ontdekte dat hij in de eerste plaats geen godsdienst had ingevuld en in de tweede plaats dat hij lange tijd in Moskou had gestudeerd, kunstgeschiedenis of zoiets. (...)
- Stripling: Wat is uw persoonlijke opvatting over de communistische partij, mijnheer Disney? Is het eigenlijk wel een politieke partij?
- Disney: Nee, volgens mij is het geen politieke partij. Volgens mij is het iets on-Amerikaans.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.